

## แหล่งน้ำในไร่นานอกเขตชลประทาน

โดย นางดวงพร บุญยะพรรค  
นักวิชาการแผนที่ภาพถ่ายปฏิบัติการ

### วัตถุประสงค์

1. เพื่อเสริมสร้างความรู้ ความเข้าใจให้กับผู้เรียนเกี่ยวกับการดำเนินงานโครงการ แหล่งน้ำในไร่นานอกเขตชลประทาน
2. สามารถนำความรู้ที่ได้รับไปใช้ในการปฏิบัติงานได้อย่างถูกต้อง และสามารถนำไปสื่อสาร และถ่ายทอดความรู้ให้แก่ผู้อื่นได้

### สรุปเนื้อหา

#### บทที่ ๑ ความสำคัญของแหล่งน้ำในไร่นานอกเขตชลประทาน

##### วัตถุประสงค์ของแหล่งน้ำในไร่นานอกเขตชลประทาน

๑. ช่วยเพิ่มประสิทธิภาพในการกักเก็บน้ำไว้ในพื้นที่ทำการเกษตร
๒. เพื่อบรรเทาผลกระทบจากฝนทิ้งช่วง ปัญหาภัยแล้ง ให้กับเกษตรกร

##### ผลลัพธ์ของโครงการ

๑. เกษตรกรมีแหล่งน้ำในไร่นานอกเขตชลประทานเป็นแหล่งต้นน้ำในช่วงฤดูแล้ง หรือฝนทิ้งช่วง
๒. เกษตรกรสามารถเลี้ยงปลาในแหล่งน้ำในไร่นานอกเขตชลประทาน และเพาะปลูกไม้ผล และผักสวนครัวบริเวณขอบ่อ

##### กระบวนการขอรับการสนับสนุนแหล่งน้ำในไร่นานอกเขตชลประทาน

๑. ติดต่อ สพข./สพด.ประจำจังหวัดด้วยตนเอง หรือ กรอกคำขอลงบนเว็บไซต์ [www.ddd.go.th](http://www.ddd.go.th)
๒. มีเอกสารสิทธิ์ที่หน่วยงานรัฐออกให้ ได้แก่ โฉนด น.ส.๓ น.ส.๓ ก. น.ส.๒ น.ส.๒ ก. ส.ป.ก.๔-๐๑ ส.ป.ก.๔-๑๔ ส.ป.ก.๔-๑๘ น.ค.๓ ก.ส.น.๕ ส.ค.๑ และพื้นที่โครงการพระราชดำริที่มีการจัดสรรที่ดินทำกินให้เกษตรกร
๓. เกษตรกรมีส่วนร่วมสนับสนุนค่าใช้จ่าย บ่อละ ๒,๕๐๐ บาท
๔. เจ้าหน้าที่ สพด. จะเรียงความต้องการและเก็บรวบรวมไว้เพื่อรอการเสนอคำขอรับการสนับสนุน
๕. กรมพัฒนาที่ดิน เสนอคำขอแต่งตั้งงบประมาณต่อสำนักงบประมาณและรอการอนุมัติ
๖. ดำเนินการก่อสร้าง

#### บทที่ ๒ หลักการบันทึกฐานข้อมูลแหล่งน้ำในไร่นานอกเขตชลประทาน

หลักการบันทึกฐานข้อมูลแหล่งน้ำในไร่นานอกเขตชลประทาน เป็นเครื่องมือที่ได้รับการพัฒนาขึ้นเพื่อสนับสนุนการดำเนินโครงการทุกขั้นตอน ระบบบริหารจัดการข้อมูลแหล่งน้ำในไร่นานอกเขตชลประทาน ประกอบด้วยเครื่องมือสำหรับผู้ใช้งาน ๔ กลุ่ม ได้แก่

๑. เกษตรกรผู้ลงทะเบียนขอแหล่งน้ำในไร่นานอกเขตชลประทาน เกษตรกรผู้สนใจเข้าร่วมโครงการ แหล่งน้ำในไร่นานอกเขตชลประทานสามารถลงทะเบียนเพื่อขอรับการคัดเลือกเข้าร่วมโครงการได้

๒. สถานีพัฒนาที่ดิน เมื่อได้รับการจัดสรรงบประมาณ สถานีพัฒนาที่ดินจะคัดเลือกเกษตรกรที่มีคุณสมบัติเหมาะสมจากรายชื่อเกษตรกรผู้ลงทะเบียนขอแหล่งน้ำในไร่นานอกเขตชลประทาน และส่งรายชื่อให้แก่สำนักงานพัฒนาที่ดินเขตเพื่อพิจารณาและรวบรวมข้อมูลส่งต่อไปยังกองแผนงานเพื่อพิจารณาอนุมัติ เมื่อได้รับการอนุมัติรายชื่อแล้วจะดำเนินการติดต่อเกษตรกรเพื่อทำสัญญาเข้าร่วมโครงการ จัดหาผู้รับเหมา และบันทึกข้อมูลความก้าวหน้าของการดำเนินงานจนกว่าจะแล้วเสร็จ

๓. สำนักงานพัฒนาที่ดินเขต ทำหน้าที่ดูแลภาพรวมการดำเนินโครงการในพื้นที่รับผิดชอบ ตรวจสอบรายชื่อเกษตรกรที่ได้รับการคัดเลือกโดยสถานีพัฒนาที่ดินในพื้นที่และรวบรวมส่งให้กองแผนงานเพื่อรับการอนุมัติต่อไป

๔. กองแผนงาน ทำหน้าที่ดูแลภาพรวมการดำเนินโครงการของกรมพัฒนาที่ดิน จัดสรรงบประมาณ และกำหนดเป้าหมายแหล่งน้ำของแต่ละหน่วยงาน ดำเนินการอนุมัติรายชื่อเกษตรกรผู้ได้รับการคัดเลือกเข้าร่วมโครงการ และสรุปข้อมูลผลการดำเนินการ

**การดำเนินประกอบด้วย ๗ ขั้นตอน ดังนี้**

๑. กองแผนงานกำหนดเป้าหมายจำนวนแหล่งน้ำในไร่นานอกเขตชลประทานประจำปีงบประมาณ
๒. เกษตรกรลงทะเบียนขอแหล่งน้ำในไร่นานอกเขตชลประทาน
๓. สถานีพัฒนาที่ดินคัดเลือกเกษตรกรที่มีคุณสมบัติเหมาะสม
๔. สำนักงานพัฒนาที่ดินเขตรวบรวมและตรวจสอบรายชื่อเกษตรกร แล้วส่งต่อข้อมูลให้แก่กองแผนงานเพื่ออนุมัติต่อไป
๕. กองแผนงานตรวจสอบและอนุมัติรายชื่อเกษตรกร
๖. สถานีพัฒนาที่ดินจัดหาผู้รับเหมาเพื่อทำสัญญาขุดแหล่งน้ำในไร่นานอกเขตชลประทานให้แก่เกษตรกรผู้เข้าร่วมโครงการ
๗. สถานีพัฒนาที่ดินบันทึกความก้าวหน้าในการดำเนินโครงการจนแล้วเสร็จ

### **บทที่ ๓ การคัดเลือกพื้นที่และรูปแบบการก่อสร้าง**

**การคัดเลือกพื้นที่เป้าหมาย**

๑. พื้นที่ซึ่งจะดำเนินการก่อสร้างแหล่งน้ำในไร่นาขนาด ๑,๒๖๐ ลูกบาศก์เมตร ต้องเป็นพื้นที่ทำการเกษตรและมีเอกสารสิทธิที่ดินที่หน่วยงานรัฐเป็นผู้ออกให้ ได้แก่ โฉนดที่ดิน หนังสือรับรองการทำประโยชน์ (น.ส.๓ น.ส.๓ ก. น.ส.๓ ข.) แบบแจ้งการครอบครองที่ดิน (ส.ค.๑) หนังสืออนุญาตให้เข้าทำประโยชน์ (น.ค.๓ กสน.๕) หนังสืออนุญาตให้เข้าทำประโยชน์ในเขตปฏิรูปที่ดิน (ส.ป.ก. ๔-๐๑ ส.ป.ก. ๔-๑๔ ส.ป.ก. ๔-๑๘) ใบจอง (น.ส.๒ น.ส.๒ ก.) พื้นที่ คทช. และพื้นที่โครงการพระราชดำริที่มีการจัดสรรที่ดินทำกินให้เกษตรกร รวมทั้งเอกสารใบรับรองให้ใช้ประโยชน์ที่ดินที่ออกจากรมป่าไม้และกรมอุทยาน

๒. เป็นพื้นที่ที่อยู่นอกเขตชลประทาน ขาดแคลนระบบที่จะจัดส่งน้ำไปถึงได้ตลอดปี และประสบปัญหาขาดแคลนน้ำเป็นประจำ หรือแล้งซ้ำซาก

๓. พื้นที่ที่จะดำเนินการก่อสร้างแหล่งน้ำในไร่นานอกเขตชลประทาน ตามเงื่อนไขของโครงการต้องเป็นพื้นที่ที่มีประสิทธิภาพในการเก็บกักน้ำ โดยพิจารณาจากคุณสมบัติของดินที่มีผลต่อปริมาณน้ำที่จะกักเก็บได้ ตามระดับความเหมาะสมของดิน ได้แก่ ความชื้นน้ำของดิน ปริมาณหินพื้นที่โผล่อยู่บนดิน ความลาดชันของพื้นที่ไม่ควรเกิน ๑๕ % และเป็นดินที่มีการระบายน้ำค่อนข้างเร็ว และเลวมาก หลีกเลี้ยงพื้นที่ที่เป็นดินทรายจัด พื้นที่เกลือขึ้นเป็นดินเค็ม พื้นที่ซึ่งมีก้อนหินขนาดใหญ่ ซึ่งหากก่อสร้างไปจะทำให้ไม่สามารถเก็บกักน้ำไว้ใช้ได้นาน คุณภาพน้ำไม่ดี

๔. ในกรณีขุดสระน้ำความลึกไม่เกิน ๓ เมตร ควรมีพื้นที่ดำเนินการจากปากสระน้ำข้างละ ๒ เมตร เช่น ก่อสร้างสระน้ำขนาด กว้าง ๒๕ เมตร ยาว ๒๘ เมตร ควรมีพื้นที่ดำเนินการ ที่มีขนาดไม่น้อยกว่า กว้าง ๒๙ เมตร ยาว ๓๒ เมตร ส่วนในกรณีขุดสระน้ำลึกเกิน ๓ เมตร ต้องมีระยะเว้นไม่น้อยกว่าที่กำหนด ตามกฎหมายว่าด้วยการขุดดินและถมดิน

#### รูปแบบการก่อสร้าง

๑. ลาดด้านข้าง การขุดดินจะต้องมีความมั่นคงไม่เกิดการเลื่อนไถลของลาดตลิ่ง การขุดดินความลึกไม่เกิน ๓ เมตร สามารถใช้ลาดด้านข้าง ๑ : ๑ , ๑ : ๑.๕ และ ๑ : ๒ การกำหนดความลาดด้านข้างของดินขึ้นอยู่กับชนิดของดินที่จะขุด โดยมีข้อนแนะนำว่าดินเหนียวปนทรายควรมีลาดด้านข้าง ๑ : ๒

๒. ความลึก การขุดดิน หากลึกเกิน ๓.๐๐ เมตร ต้องปฏิบัติตาม กฎหมายว่าด้วยการขุดดินและถมดิน

๓. การขุดดินใกล้แนวเขตที่ดินของผู้อื่น จะต้องมิมีระยะของขอบสระน้ำ ห่างจากแนวเขตที่ดินผู้อื่นไม่น้อยกว่าสองเท่าของความลึกสระน้ำ และนำดินที่ขุดมาถมเป็นคัน ล้อมรอบสระน้ำหรือปรับพื้นที่ภายในแปลงให้เรียบร้อย

๔. ในการขุดดิน ถ้าพบโบราณวัตถุ ศิลปวัตถุ ซากดึกดำบรรพ์ หรือแร่ ที่มีคุณค่าทางเศรษฐกิจหรือทางการศึกษาในด้านธรณีวิทยา ให้ผู้ขุดดิน ปฏิบัติตามกฎหมายว่าด้วยการขุดดินและถมดิน

### บทที่ ๔ กระบวนการดำเนินงานโครงการแหล่งน้ำในไร่นานอกเขตชลประทาน

#### ๑. การรับสมัครเกษตรกร

- ประชาสัมพันธ์ข้อมูลการรับสมัครเกษตรกรเข้าร่วมโครงการผ่านสื่อต่างๆ ได้แก่ โทรทัศน์ วิทยุ หนังสือพิมพ์ เว็บไซต์ของกรมพัฒนาที่ดิน [www.ddd.go.th](http://www.ddd.go.th)

- ประสานงานกับหน่วยงานหรือบุคคลในพื้นที่ เช่น องค์การบริหารส่วนตำบล หมอดินอาสา ฯลฯ

- สสำรวจความต้องการของเกษตรกร

- เกษตรกรที่สนใจ กรอกรายละเอียดความต้องการลงในใบสมัครตามแบบฟอร์มความต้องการแหล่งน้ำในไร่นา ให้แก่เจ้าหน้าที่สถานีพัฒนาที่ดิน หรือยื่นคำร้องขอรับบริการ ที่เว็บไซต์ของกรมพัฒนาที่ดิน ภายใต้อิงค์ [https://www.ddd.go.th/WEB\\_Water/](https://www.ddd.go.th/WEB_Water/)

- เจ้าหน้าที่สถานีพัฒนาที่ดิน จัดเก็บรวบรวมข้อมูลเรียงลำดับความต้องการเป็นข้อมูลรวบรวมเก็บไว้

## ๒. เงื่อนไขการเข้าร่วมโครงการของเกษตรกร

การคัดเลือกเกษตรกร คัดเลือกจากแผนความต้องการสระน้ำที่เกษตรกรได้มายื่นความจำนงไว้แล้ว ซึ่งเกษตรกรที่เข้าร่วมโครงการ มีเกณฑ์ ดังนี้

๑) พื้นที่ขุดสระน้ำจะต้องเป็นพื้นที่ทำการเกษตรที่เกษตรกรเป็นเจ้าของและมีเอกสารสิทธิ์และมีหนังสือยินยอมให้เข้าดำเนินการขุดสระน้ำได้

๒) เกษตรกรที่เข้าร่วมโครงการจะต้องมีส่วนร่วมในการสนับสนุนค่าใช้จ่ายในการดำเนินการขุดสระน้ำ เช่น ค่าน้ำมันเชื้อเพลิง และค่าขนย้ายเครื่องจักรกลจำนวน ๒,๕๐๐ บาทต่อบ่อให้กับผู้รับจ้าง โดยสถานีพัฒนาที่ดินจะต้องดำเนินการดำเนินการตรวจสอบความเหมาะสมพื้นที่ขุดสระน้ำและความพร้อมของเกษตรกร

การคัดเลือกเกษตรกร คัดเลือกจากแผนความต้องการสระน้ำที่เกษตรกรได้มายื่นความจำนงไว้แล้ว ซึ่งเกษตรกรที่เข้าร่วมโครงการ มีเกณฑ์ ดังนี้

๑. เกษตรกร มีความพร้อม สามารถสนับสนุนค่าใช้จ่ายในการดำเนินการขุดสระน้ำ บ่อละ ๒,๕๐๐ บาท

๒. เป็นเจ้าของพื้นที่ก่อสร้างที่ใช้เป็นพื้นที่ทำการเกษตร มีเอกสารสิทธิ์ และมีหนังสือยินยอมให้เข้าดำเนินการก่อสร้าง

### การควบคุมงานขุดสระน้ำในไร่นานอกเขตชลประทาน

๑. ผู้อำนวยการสถานีพัฒนาที่ดิน แต่งตั้งคณะกรรมการตรวจการจ้าง/คณะกรรมการตรวจรับพัสดุ และมอบหมายผู้ควบคุมงาน/ผู้ช่วยควบคุมงาน

๒. ผู้ควบคุมงาน คือ เจ้าหน้าที่กรมพัฒนาที่ดินที่รับผิดชอบพื้นที่นั้นๆ เป็น ผู้ตรวจสอบ ควบคุม ตำแหน่งการขุด ขนาดของสระน้ำ ตามกำหนด และตามรูปแบบที่กำหนด

๓. กรณีที่การก่อสร้างต่อพื้นที่ มีจำนวนมากเกินกว่าที่เจ้าหน้าที่หน่วยพัฒนาที่ดิน ที่รับผิดชอบพื้นที่นั้น จะสามารถเข้ามาควบคุม ตรวจสอบการทำงานของผู้รับจ้างได้ทั้งหมด ให้เจ้าหน้าที่หน่วยพัฒนาที่ดิน ขอความร่วมมือจากหมอดินอาสาและเกษตรกรเจ้าของสระน้ำ เป็นผู้ช่วยควบคุมงาน ดูแลการทำงานของผู้รับจ้างให้เป็นไปตามขนาดและรูปแบบที่กำหนด

๔. เมื่อการขุดสระน้ำเสร็จสิ้น ให้ส่งใบมอบงานจากผู้รับจ้างที่ผู้ควบคุมงานลงนามในเอกสารส่งให้ คณะกรรมการตรวจการจ้าง/คณะกรรมการตรวจรับพัสดุ

### การติดตามผลการขุดสระน้ำ

๑. ตรวจสอบการปฏิบัติงาน

๒. ออกตรวจงาน (คณะกรรมการฯ หรือกรรมการที่ได้รับมอบหมาย)

๓. ตรวจผลงาน

๔. ทำใบรับรองผลการปฏิบัติงาน

๕. รายงานให้หัวหน้าส่วนราชการทราบและสั่งการ

๖. การใช้ประโยชน์แหล่งน้ำ และบูรณาการบูรณาการการพัฒนาอาชีพให้แก่เกษตรกรร่วมกับหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง

### **บทที่ ๕ การดูแลรักษาแหล่งน้ำในไร่นานอกเขตชลประทาน**

- การจัดการดินโดยการเพิ่มความอุดมสมบูรณ์ให้กับดินเพื่อการปลูกพืช ใช้ขอบบ่อให้เกิดประโยชน์สูงสุดโดยการปลูกไม้ผลและผักสวนครัวบริเวณขอบบ่อ ใช้ปุ๋ยมูลสัตว์ปรับสภาพดิน หวานเมล็ดพันธุ์พืชปุ๋ยสด บริเวณรอบขอบบ่อ ใส่ปุ๋ยอินทรีย์ เพิ่มอินทรีวัตถุ

- ปลูกหญ้าแฝกทั้ง ๔ ด้าน จำนวน ๒ แถว ป้องกันการชะล้างพังทลายของดิน

- การจัดการน้ำโดยการ ทำปุ๋ยหมัก น้ำหมักชีวภาพ ลดการใช้สารเคมี ใส่ปุ๋ยหมักเพิ่มจุลินทรีย์ย่อยสลาย บริเวณผิวกันบ่อ

- ก่อนฤดูฝน กำจัดวัชพืชรอบบ่อ ให้น้ำฝนไหลเข้าบ่อไม่เกิดการกัดเซาะ และหลังฤดูฝน ตรวจสอบบริเวณรอบบ่อหากมีการรั่วซึมให้ดำเนินการแก้ไข

- ใส่ปุ๋ยหมักลงในบ่อ สารเร่งซูเปอร์ พด.๑ ทุก ๑ เดือน ในอัตรา ๒๕๐ กก. ต่อปริมาณน้ำ ๔๐๐ ลบ.ม.

- ใส่ น้ำหมักชีวภาพลงในบ่อน้ำ ทุก ๑ เดือนในอัตรา ๑ ลิตรต่อปริมาตรน้ำ ๑๐ ลบ.ม.

### **การนำองค์ความรู้ไปปรับใช้ในการปฏิบัติงาน**

นักวิชาการแผนที่ เป็นตำแหน่งงานด้านการสนับสนุนงานตามภารกิจของกรมพัฒนาที่ดิน จึงมีความจำเป็นต้องมีความรู้ความเข้าใจในงานแหล่งน้ำในไร่นานอกเขตชลประทาน เพื่อให้สามารถผลิตข้อมูลที่สอดคล้องต่อความต้องการของผู้ปฏิบัติงานแหล่งน้ำในไร่นานอกเขตชลประทานได้ และยังสามารถเป็นพื้นฐานความรู้ในการต่อยอดงานด้านแผนที่อื่น ๆ ในอนาคตได้ เช่น งานโครงการ หรืองานวิจัย เป็นต้น

### **ประโยชน์ที่ได้รับ**

๑. ผู้เรียนได้มีความรู้ ความเข้าใจเกี่ยวกับการดำเนินงานโครงการแหล่งน้ำในไร่นานอกเขตชลประทาน

๒. ผู้เรียนสามารถนำความรู้ที่ได้รับไปใช้ในการปฏิบัติงานได้อย่างถูกต้อง และสามารถนำไปสื่อสาร และถ่ายทอดความรู้ให้แก่ผู้อื่นได้